

Neslihan Dağ, *Akkirmânî'nin İklilü't-Terâcim'inde Felsefî Kavramlar* (Adıyaman: İksad Yayınevi, 2023), 110 ss.

*Philosophical Concepts in Akkirmani's Iklil al-Tarajim, by Neslihan Dağ*

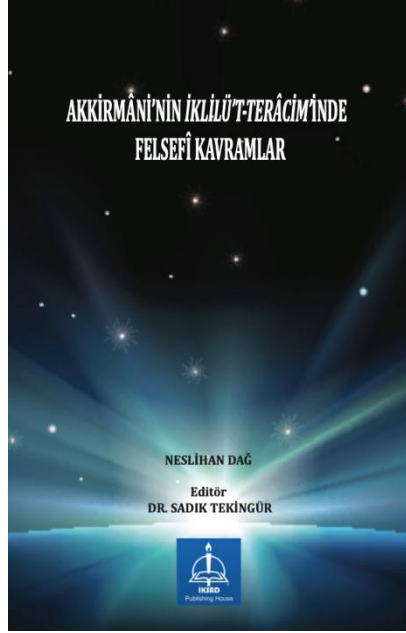
OSMAN BAYRAKTUTAN 

Atatürk University

Received: 06.04.2024 | Accepted: 26.09.2024

Neslihan Dağ'ın kaleme aldığı “Akkirmaninin İklilü't-Teracim’inde Felsefî Kavramlar” kitabı, Osmanlı döneminde yaşamış önemli bir âlim olan Muhammed b. Mustafa Akkirmânî’nin eserine odaklanan kapsamlı bir çalışmadır. Bu eser, Akkirmânî’nin, İslam felsefesinin önde gelen isimlerinden biri olan Esiruddin el-Mufaddal Ömer el-Ebheri’nin “Hidayetü’l-Hikme” adlı eserine, Hindistanlı âlim Kadı Mir Hüseyin tarafından yazılan bir şerh üzerine kendi görüş ve yorumlarını ekleyerek Osmanlıca’ya çevirdiği ve şerh ettiği bir metindir. Kitap, antik Yunan filozoflarının yanı sıra İslam filozoflarının düşüncelerini değerlendirirken, aynı zamanda kelam ilmiyle ilgili görüşlere de yer vermektedir. Akkirmânî, felsefe, kelam, dil bilimi, ilahiyat ve hukuk gibi çeşitli alanlarda eserler vermiş, bu çalışmalarıyla döneminin ve sonraki dönemlerin düşünce dünyasında önemli bir yere sahip olmuştur.

Muhammed b. Mustafa Akkirmânî, bilinen adıyla Akkirmânî, Kefevî Hacı Hamid Mustafa’nın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Asıl adı



Mehmet'tir ancak hayatı hakkında fazla bilgiye kaynaklarda rastlanmamaktadır. Bugünkü Ukrayna sınırları içinde kalan Odesa eyaletine bağlı Akkirmân şehrinde doğmuştur ve doğduğu yere nispetle Akkirmânî olarak anılmıştır. Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, atalarının ya da kendisinin, 1484 yılında II. Bâyezid tarafından Boğdanlılardan alınan bu şehirden geldiği düşünülmektedir.

Akkirmânî'nin yaşamı boyunca önemli dini ve akademik makamlarda görev aldığı bilinmektedir. 1753 yılında İzmir kadısı, 1758'de Mısır kadısı olarak atanmış, ayrıca Osmanlı Sarayı'nda ve İstanbul'daki bazı medreselerde müderrislik yapmıştır. 1759 yılında Mekke kadılığı görevine tayin edilmiş ve 1760 yılında Mekke'de vefat etmiştir. Akkirmânî, özellikle akli ilimler alanında derin bir bilgiye sahip olup, kelam, felsefe, hadis, fıkıh, tefsir ve dil bilimi gibi çeşitli konularda eserler vermiştir. Eserlerini Arapça ve Osmanlıca olarak kaleme almıştır.

Akkirmânî'nin düşünce ve ilim hayatına katkıları, akademik çevrelerde yapılan çalışmalarla günümüzde de sürmektedir. Onun eserleri üzerine çok sayıda makale ve tez çalışması yapılmakta, böylelikle bilgi birikimi ve görüşleri yeni nesillere aktarılmaktadır. Bu da Akkirmânî'nin, Osmanlı ilim ve düşünce dünyasında bıraktığı izin ve etkisinin, zaman ve mekân sınırlarını aşarak sürdüğünü göstermektedir.

#### **Eserin hakkında,**

Akkirmânî'nin felsefi kavramlara yaklaşımını ve bu kavramların Osmanlı düşünce dünyasındaki yerini anlamak açısından önemlidir. Kitap, felsefi terminolojinin Osmanlı döneminde nasıl ele alındığını, bu terimlerin ve kavramların dönemin bilim insanları ve düşünürleri tarafından nasıl anlaşıldığını ve kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca, Akkirmânî'nin eserinde yaptığı yorumlar ve eklemeler, İslam felsefesi ve kelam ilminin Osmanlı topraklarında nasıl bir evrim geçirdiğini ortaya koymaktadır.

Kitapta incelenen başlıca felsefi kavramlar arasında varlık, bilgi, ahlak, ruh, akıl, evrenin doğası ve Tanrı'nın varlığı gibi temel konular bulunmaktadır. Akkirmânî, bu kavramları ele alırken, hem İslam düşünce geleneğinden hem de Antik Yunan ve diğer medeniyetlerden etkilenmiştir. Özellikle, Aristoteles, Platon ve İslam filozoflarından al-Farabi, İbn Sina ve el-Gazali gibi isimlerin çalışmalarına atıfta bulunarak, bu düşünürlerin



kavramları nasıl ele aldıklarını ve kendi yorumlarını nasıl şekillendirdiklerini göstermektedir.

Kitabın bir diğer önemli yönü, Akkirmânî'nin felsefî kavramlara dini metinler üzerinden yaklaşımını ve bu kavramların dini düşünce ile nasıl entegre edilebileceğini tartışmasıdır. Bu bağlamda, kelam ilmi ile felsefî düşüncenin birleştirilmesi ve İslami geleneğin içinde felsefî düşüncenin nasıl bir yer tuttuğuna dair önemli görüşler sunmaktadır.

Kitap ayrıca, Akkirmânî'nin eserinin yazıldığı dönemdeki bilimsel ve felsefî metinlerin çeviri ve şerh süreçlerine ışık tutar. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nda bilginin nasıl aktarıldığı, çeviri ve yorumlama faaliyetlerinin bilim ve felsefe alanlarındaki gelişim üzerindeki etkileri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Eser giriş artı iki ana bölümden oluşmaktadır:

**Eserin giriş bölümünde** (s. I-16), Akkirmânî'nin eseri İklilü't-Terâcim ve onun içerdiği felsefî kavramlar hakkında genel bir bilgilendirme yapılmaktadır. Bu bölümde, eserin yapısı ve amacı, incelenen kavramların önemi ve bu kavramların Osmanlı dönemi felsefî düşüncesi içindeki yerine dair bir giriş sunulmaktadır. Giriş bölümü, eserin iki ana bölümden oluştuğunu belirtir: Birinci bölümde tabiat ilimleri (fizik) ve ikinci bölümde ilahiyat (metafizik) kavramları incelenmektedir. Bu bölümler, eserin temelini oluşturan ve Akkirmânî'nin felsefî düşüncelerini kapsamlı bir şekilde ele alan yapısal bir çerçeve sunar.

Giriş bölümünde ayrıca, Akkirmânî ve onun eseri hakkında temel bilgiler verilir, böylece okuyucu eserin tarihsel ve entelektüel bağlamı hakkında bilgi sahibi olur. Bu, eserin incelenen felsefî kavramlar ve terminoloji açısından önemini ve bu kavramların Osmanlı dönemi entelektüel tarihindeki yerini anlamada yardımcı olur.

Bu bölüm, eserin genel yapısını ve incelenen ana temaları özetleyerek, okuyucunun eserin içeriğine ve amaçlarına ilişkin genel bir fikir edinmesini sağlar. Ayrıca, Akkirmânî'nin felsefî düşüncelerinin daha detaylı bir incelemesine zemin hazırlar ve eserin Osmanlı dönemi felsefî ve entelektüel geleneğindeki yerini vurgular.

**Eserin birinci bölümü** (s. 16-67), tabiat ilimleri veya fizik üzerine odaklanmaktadır. Bu bölüm, antik ve İslami felsefenin temel konularını, özellikle varlık, madde, hareket, zaman ve gök cisimleri gibi tabiatı anlama



çabasını içerir. Ayrıca, hayatın temel unsurları ve bu unsurların insan yaşamındaki yeri ve önemi üzerine derinlemesine bir inceleme sunar. Akkirmânî'nin çalışması, felsefi kavramları ve terminolojiyi, hem teorik hem de pratik açıdan ele alarak, okuyucularına kapsamlı bir anlayış sağlama amacı taşır.

Birinci bölüm, varlık ve oluş üzerine temel felsefi soruları ele alır. “Cisim”, “heyûlâ ve sûret” (madde ve forma), “mekân”, “hareket ve sukun” (hareket ve durgunluk), “zaman” gibi kavramların derinlemesine incelenmesiyle başlar. Bu kavramlar, varlığın doğasını ve evrendeki yerini anlamak için temel teşkil eder. Ardından “gök cisimleri” ve “unsurlar” üzerine odaklanır, bu da eserin evrenin yapı taşları ve bu yapı taşlarının insan yaşamı üzerindeki etkileriyle ilgili kapsamlı bir tartışma sunduğunu gösterir.

Akkirmânî'nin bu bölümde ele aldığı temalar, varlık ve bilginin doğasını anlama çabasında felsefenin temel sorularına yöneliktir. Bu, onun eserinin, döneminin bilimsel ve felsefi düşüncesine katkıda bulunmayı amaçladığını ve bu kavramların Osmanlı düşünce dünyasında nasıl işlendiğini gösteren bir örneğidir. Eser, aynı zamanda, tabiatı ve evreni anlama yolunda felsefenin ve bilimin nasıl birleşebileceğini gösteren bir araç olarak hizmet eder.

Birinci bölümdeki tartışmalar, okuyucuya, varlığın ve bilginin doğasını sorgulama fırsatı sunarak, onları bu temel felsefi sorular üzerine derinlemesine düşünmeye teşvik eder. Akkirmânî'nin bu bölümdeki çalışması, hem döneminin hem de günümüzün okuyucularına, varlık ve bilgi üzerine kapsamlı bir bakış açısı sunar.

**Eserin ikinci bölümü** (67-102), İlahiyat (Metafizik) kavramları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bölüm, varlığın kökeni, tanrının varlığı, varlık ve yokluk, kadim ve hadis (ezeli ve ebedi olmayan), zorunlu varlık, mümkün varlık gibi kavramları ele alır. Akkirmânî'nin bu bölümdeki tartışmaları, İslam filozofları ve öncesinde gelen düşünürlerin metafizik üzerine kurduğu teorilerle derin bağlantılar kurar ve bu kavramları Osmanlı dönemi düşünce yapısına uyarlamaya çalışır.

Kadim (ezeli) ve hadis (sonradan oluşan) kavramları üzerine odaklanan Akkirmânî, varlık ve yokluk, zorunlu ve mümkün varlıkların doğası gibi temel metafizik sorunlarına dair detaylı bir inceleme sunar. Bu, eserin, varlık



kavramının felsefî temellerini ve bu kavramların insanın evrendeki yerini nasıl şekillendirdiğini anlamada kritik bir rol oynadığını gösterir.

Akkirmânî, metafizik alanındaki bu kavramları, Aristo, İbn Sina (Avicenna), Farabi gibi önceki filozofların çalışmalarıyla karşılaştırarak ele alır. Bu, onun eserinin, İslam düşüncesinde varlık ve bilginin doğasına dair tartışmalara nasıl katkıda bulunduğunu gösterir. Ayrıca, Akkirmânî'nin düşünceleri, varlık ve yokluk, zorunlu ve mümkün varlık gibi kavramları, hem teorik hem de pratik bir perspektiften ele alarak, bu kavramların insan hayatı ve düşünce üzerindeki etkilerini detaylandırır.

Özetle, eserin ikinci bölümü, İslam felsefesi ve metafiziğine dair derinlemesine bir inceleme sunar. Akkirmânî'nin bu bölümdeki tartışmaları, varlık, bilgi ve tanrının doğası gibi temel felsefî sorunlara ışık tutar ve bu kavramların Osmanlı ve İslam düşünce tarihindeki yerini belirlemeye çalışır. Bu, Akkirmânî'nin çalışmasının, İslam felsefesi ve metafiziğinin anlaşılmasına nasıl önemli katkılarda bulunduğunu gösterir.

Sonuç olarak, "Akkirmanın İklilü't-Teracim'inde Felsefî Kavramlar" kitabı, Osmanlı döneminde felsefî düşüncenin evrimini, bu dönemin entelektüel hayatındaki çeşitli akımlar arasındaki etkileşimleri ve İslam felsefesi ile kelam ilminin birleşim noktalarını derinlemesine incelen bir çalışmadır. Bu eser, Akkirmânî'nin felsefî düşüncelere katkılarını ve Osmanlı toplumdaki entelektüel ve kültürel yaşam üzerindeki etkisini anlamak için kritik bir kaynaktır.



